

den vollen
ig zijn, en is
h worden in
n, die achter
r woord, en
van ander
rd. Daarop
de geschil-
de twee
tegen op
gedeeft. En
de praktische
dat men tot
t van 1868/9
otte nog een
n, ook waar-
erkt Concept
f altoos een
hereeniging
ering bieden
k.
inds Kampen
twetste, deed
naals den be-
dlijken zin aan
op de stem-
Het zal den
der kerkis-
weer opvoe-
beginselen.
f, dat we één
en ernst, weer
in krijt, mag
n, althans in
kt men aan
Rapporteurs
lijk doorsche-
deze omge-
et zien; en
men, ook al
en haar aan,
s. Immers, als
bant het niet
laat over een
side Synoden
ulk een stem-
besluit vooraf
g was gesanc-
pen gaf, om
buitengewone
elen de Rap-
ter openen ze
t eerst over
odaal zal kun-
ende Synode
nog geen be-
te groote daad
zal moeten
iereformeerde
uit te leiden,
s bedoelen of
glement van
t de Rapport-
dat eerst in
orde kome.
eglement van
aanzelen niet
en, om aan de
atkomen.
hun voorstel-
eren, en eerst
en alsdan zal
in verder voor
le andere ge-
dij.
elijk, dat een
e hereeniging
doen loopen,
dat men een
nog moeielij-
cht.
tich eerst tee-
en weer we-
veet in welke
ten tegenover
en de Regeer-
zijds kunnen
gaan voor de
jaren zullen
en ernstige po-
e afgebroken
vatten.
ook maar het
gewaagd, om
gloed der op-
zijder heet was,
den.
ons ons stand-
ig van Dord-
dere meerdere
alle Gerelore-
en. Meerdere
kerken, met
ep, kent onze
de Belijdenis
men.
en gedrags-
ij moesten op
t is, smart ons
ts aan veran-
geen verleden
aan de overzij
meer historie
daardoor min-
elen, maar de
enkingen was
onnen, dat ze
in het beden-
den, en er op

bedacht zijn ten deze betering aan te brengen.
Laat men de Christelijke Gereformeerde kerken onzerzijds bij dit moeilijk proces niet storen.
Zij hebben thans een ernstige en hachelijke taak te volvoeren, en niets zozeer als het concentreren van hun beste krachten is thans noodig, om deze taak tot een goed einde te brengen.
Hoe minder wij ons daarin mengen, des te beter.
Laat onze broeders dezen arbeid en familie afdoen.
En dan eerst, als het fatale Reglement van 1869 eenmaal de wereld uit zal zijn, laat hen ons dan eigener beweging zeggen, wat zij alsdan van ons verwachten.
Dan, maar ook dan eerst, zal aan onze kerken weer de beurt van spreken zijn. God geve, dan met een beteren uitslag!
In het eerst kon het niet anders, of wij, als de jongst opgetreden, moesten het initiatief nemen. Dat eische onze verhouding tot de Dordtsche Kerkenordering, en ook de noodzakelijkheid, om te toonen dat we gaarne de minsten waren.
Maar thans is dit anders.
Thans staat het gelijk, en rust op hen, als de anderen de plicht, om den weg te banen; en de lezing van dit Rapport laat wel den indruk achter, dat iets van dien plicht nu reeds gevoeld wordt.
En dan zullen er wel drie, misschien vier jaren verlopen, eer beide groepen van kerken eindelijk komen tot wat Gods Woord en de Kerkenordering gebiedend eischen; maar deze jaren zullen daarom niet verloren zijn.
Juist door dat rekken van den tijd, zal veel gevoeligheid afslipen. Men zal zich over en weer meer aan het denkbeeld van samenleven gewend hebben. Er zal beter waardering van het wederzijdsch bedoelen komen. En de altoos nijldige vrees van door de wederpartij beet te worden genomen, zal voorgoed uit de harten der broeders wijken.
Alles wel gekregen en gewogen zijn we dus met het verkregen resultaat nog niet zoo onvoldaan.
Had men in dit Rapport tot de kerken gezegd: „Uw Reglement is kostelijk, maar offert het om der broeders wil op!“ dan zouden we gehoopt hebben.
Maar nu het Rapport integendeel zegt: „Uw Reglement is in geen geval houdbaar. Zoo het al niet weg kan, moet het toch in elk geval in zijn beginselen gewijzigd. En dit raden we u, niet om der broeders wil, maar ter wille van uzelven!“ — nu hebben we goede moed.
Nu het Reglement valt, niet als offer ons gebracht, maar als maatregel van zelfbehoud, wordt de zaak gezond.
Aan ons blad viel in deze zomermaanden de eere te beurt door een dame bestreden te worden.
Mevrouw Elise van Calcar bood ons hare kritiek in de 7e afll., 13en jaargang van het tijdschrift: *Op de grenzen van twee werelden*.
Voor wie gewend is aan de felle strijdmanier van manlijke tegenstanders, heeft het iets zachts en soets de borst te ontblooten voor den met teedere gratie en innemende elegantie toegebrachten floretstoot der vrouw.
Natuurlijk pareert men zulk een stoet niet.
Men is meer toeschouwer en bewonderaar dan tegenpartij, en men vraagt zich een oogenblik al, hoe heel anders het in den strijd der geesten toch toe zou zijn gegaan, indien de man het kind gebakerd en de vrouw de pen gehanteerd had.
Dat Mevrouw Elise van Calcar onze opstellen „over het Graf“ begrepen heeft, zal daarom nog geen kenner licht beweren. Dat ze van „telestictiek“ spreekt, zonder te vatten wat dit is, merkt men aan haar woordenkeus. Ze is op wetenschappelijk terrein blijkbaar nauwelijks dilettante.
Maar wie duidt haar dit euvel, waar hij deze leemte zich zoo ruimschoots vergoed ziet door den rijken schat van phantasiebeelden, dien zij onder spiritistische inspiratie voor u uitstalt.
Het is metterdaad interessant, eens kennis te maken met de wereld van voorstellingen, waarin zulk een spiritistisch bezielde vrouw van talent ongemerkt is overgeleden; vooral waar, gelijk bij Mevrouw Elise van Calcar, deze caleidoscoop der verbeelding nog beschenen wordt door een naschemering van Christelijken glans.
En toch, hoe veel schitterends deze vrouwelijke apostel van de nieuwmodische doo-denbezwerijng, in haar zoo sluchtere critiek, ook voor ons oog deed voorbijgaan, toch laat ze ons, na afloop harer séance, onbevredigd.
Bijna wekt ze zelfs een gevoel van weemoedige deernis in ons op.
En als we, na de lezing van haar boeiende philippica, aankloppen bij een eenvoudige moedertje, dat van al die geestesaferij niets hooren wil, maar met haar kinderders om haar schoot, zich in stille vroomheid aan Gods Woord de ziel vertrust, dan maakt dat eenvoudige moedertje op ons toch een rustiger, een meer vrouwelijken, haast zeiden we een meer aantrekkelijken indruk dan deze zoo begaafde vrouw met haar geestencaleidoscoop.
Zoo zelfs, dat we bij het scheiden de stille bede nauwelijks onderdrukken: „Lieve Mevrouw Van Calcar, wat zoudt ge toch veel rijker zijn, veel hooger staan, veel meer zegen spreiden, als ge uw caleidoscoop in een hoekje op zolder kondt bergen, en met Gods Woord voor u opengelegd, weer worden kondt als dat eenvoudige moedertje!“

De Gravenmeyer zond een nieuwe, en ditmaal een zeer lijvige aflevering van zijn *Leesboek over de Gereformeerde Geloofsleer* ter perse.
Ze handelt van de Sacramenten. Een zeer moeielijk stuk onzer belijdenis, waaromtrent ongelooft veel misverstand heerscht, en dat zoo broodnoodig gestadige toelichting behoeft.
Het verheugt ons daarom, dat Ds. Gravenmeyer aan dit stuk van zijn leesboek zoo groote zorg heeft gewijd. Er is zoveel goede stof in saamgedragen en in beknopten vorm saamgeschikt, dat elk belangstellende zich nu rekenschap kan geven van elke bijzaak. De uiteenzetting is als altoos helder.
Toch betwijfelen we wel eenszins, of de lezer na voldoende lectuur zeggen zal: „Nu ben ik er!“
Dit doel zou dan eerst bereikt zijn, zoo de quaestie der Sacramenten meer met ons bewustzijn, gelijk het thans gevormd is, in verband ware gezet.
Nu krijgt men den indruk, dat volledig en stipt de oude paden zijn afgevoerd, maar voor de brandende vraagstukken, die het leven van eigen kerk en eigen hart beroeren, blijft men vaak verlegen staan.
Dit beliet ons intusschen niet Ds. Gravenmeyer ook voor dezen arbeid dank te zeggen, en hem toe te bidden, dat de voltooiing van zijn arbeid hem nog vóór zijn sterven moge worden gegund.
KUYPER.
Uit de Pers.
Men leest in de *Hervorming*, onder het opschrift: *Een prediker van hooge geboorte*, dit:
„De meest aanzienlijke prediker in het Duitsche Rijk — aldus een blad dat te lande — was op 7 Juli II. de Duitsche keizer aan boord van de *Hebe*. Hij leidde een geheele godsdiensttoefening, sprak het gebed uit, las staande voor het met een vlag overdekte altaar, met heldere stem, een korte preek en sloot met gebed en het „Onze Vader“. Alle aan boord moest de godsdiensttoefening bijwonen. Ongetwijfeld heeft het Woord Gods, daar in het hooge noorden op reis naar Noorwegen verkondigd, uit zulken mond en temidden dezer grootsche, geweldige natuur, grooten zegen gewerkt.
Met deze woorden stemmen wij gaarne in. De jonge Duitsche keizer staat in den naam van kerkelijkheid en godsdienst. Of daaraan in waarheid beantwoordt Christelijke deugden, o. a. die van degeelheid, waarheid, zelfbeheersching, barmhertigheid — om slechts deze te noemen; deugden, zonder welke godsdienszin ten laatste een ijdel woord wordt, ziedaar was ons niet voldoende bekend is. Maar veel pleit er voor, en het tegendeel is althans nog niet gebleken. Eene landelijke als die van den keizer op de *Hebe* kan, ja, een uitvoersel zijn van niet veel meer dan sleur, een gevolg van de militaire overtuiging, dat godsdienst behoort tot den ademt“. Als wij genigen zijn van het ongewone schouwspel, dat een keizer zelf de geheele godsdiensttoefening leidt, dan kan zich de vraag aan ons opdringen, of niet het feit, dat deze jonge, krachtvolle, bijna overmoedige man gaarne zichzelf spreken hoort, deel heeft aan die verlichting? Ja, men kan ook denken aan louter ijdelheid, — om niet deze of gene bevestiging van nog minder edel gehalte aan onzen vorstelijke prediker toe te schrijven.
Maar liever zoeken wij naar beter grond, naar meer reine en ware bedoeling, naar een behoefte aan verandering, een overtuiging, dat plichtgevoel wortelt in den godsdienst.
En indien de keizer daarvan in den regel den indruk maakt op zijn omgeving, indien er geen openbare strijd tusschen 's keizers privaet leven en zijne houding en handeling op dien Zondagmorgen als godsdienstige voorganger aan boord. — ja, dan zeggen ook wij gaarne: de verandering van het Woord Gods, uit dien mond en in die omgeving, heeft onbetwistbaar zegen gewerkt.
Daar is iets sympathieks in, om dien jeugdigen, machtigen vorst op Sabbatmorgen onbeschoord het woord des Evangelies te hooren belijden; hem aan boord van zijn vaartuig het gebed te hooren uitspreken in tegenwoordigheid en uit naam van zijn ganse bezaaming, van bevelhebber en scheepsoficeren beiden.
Wat al argwaan niet in het hart van dezen Modernen schrijver.
Wat moeite hebben deze heeren toch om „aan de oprechtheid van hun evenwensch te gelooven“, als die evenwensch bijgeval orthodox is.
Doch bovendien, heel dit critiekje valt in het water.
Ook op onze schepen van oorlog toch, is evenzoo bij alle naties die Protestant zijn, is het voorschrijft van dienst dat de commandant de godsdiensttoefening leidt.
Prins Hendrik was niet orthodox, en die deed het evenzoo, toen hij in de Middellandsche zee kruiste.
Deze verdachtmaking van een orthodox vorst had dus achterwege kunnen blijven.
Vooral een verdachtmaking gekleed in den vorm alsof men niet verdenken wilde.
We dwepen volstrekt niet met den Duitschen keizer. Zijn orthodoxie is de onze niet.
Maar hier zocht men iets bijzonders, waar niets bijzonders was.
KUYPER.

Officiële berichten uit de Ned. Geref. kerken.

Kort verslag van de vergadering der classis Amersfoort, op Woensdag 21 Augustus 1889.
Vier predikanten en dertien stemhebbende ouderlingen, vertegenwoordigende elf kerken, waren ter vergadering aanwezig.
1. Na opening met gebed en lezing van Gods Woord, werden de geloofsbeloften der afgevaardigden nagezien en goedgekeurd.
2. Tot praeses werd vervolgens gekozen Dr. G. van Goor, tot assessor Ds. I. Adriaanse en tot scriba ouderling J. H. de Waal Maleijt.
3. De omvraag, naar art. 41 der Kerkenorde, vond hierop plaats en gaf tot verschillende wenken en besprekingen aanleiding.
4. Hierop brachten de broeders Dr. G. van Goor en Ds. M. J. Bouman, als visitatoren, verslag uit van hunne werkzaamheden. Alle uitgetreden kerken waren door hen bezocht en de door hen opgedane ervaringen zeer bevredigend. Alleen bleek hun de wenschelijkheid eener betere regeling der gelden, waaromtrent door hen een voorstel op de agenda is gebracht.
5. Ds. Westerbeek van Eerten van Tienhoven brengt verslag uit namens de commissie, die belast is geweest met het beantwoorden der vraag, hoe de gelden te vinden voor de bezoldiging van een classicaal oeffenaar. Genoemde commissie is in haar taak niet kunnen slagen en wordt diensvolgens van hare

opdracht ontheven, zullende de betrokken kerken, indien zij zulk een oeffenaar begeeren, zelve nadere voorstellen hieromtrent hebben te doen.
6. De broeders Dr. Adriaanse en Ds. Westerbeek van Eerten brengen vervolgens ter tafel een door hen ontworpen schema voor het oeffenaars-examen, zijnde een nadere omschrijving van art. 70 der Acta der Voorloopige Synode. Dit schema wordt in handen gesteld eener commissie, bestaande uit de broeders Ds. Bouman, Floor en De Ruig, die daarover in de volgende vergadering rapport zal uitbrengen.
7. Omtrant de *vacaturregeling* in den ring Tienhoven wordt besloten, dat Zeist aan de kerk van De Bildt, Tienhoven aan Nichtevecht, en Tienhoven en Zeist gemeenschappelijk aan Westbroek en Maartensdijk hulpe zullen hebben te bewijzen, en wel zoo, dat iedere kerk om de zes weken éne beurt ontvangt.
8. Op voorstel der classicaal visitatoren worden deputaten benoemd, om tegen de volgende vergadering een ontwerp tot regeling der vacaturpenningen en schadeloosstellingen van de Bedienaren des Woords voor het waarnemen van predikbeurten en verdere te bewijzen diensten aan de vacante kerken, in gereedheid te brengen.
9. Voorts wordt nog bepaald, dat diakenen in het vervolg als toevoerders de vergaderingen zullen mogen bijwonen.
10. Als deputaten voor de kerkvisitatie worden benoemd de broeders Dr. G. van Goor en M. J. Bouman en als classicaal deputaten de broeders Dr. G. van Goor en W. H. de Waal Maleijt.
11. Alsnu wordt overgegaan tot de keuze van een scriba voor een jaar, met bepaling, dat hij na afloop van dien tijd, niet zal mogen worden herkozen. Als zodanig wordt benoemd ouderling J. H. de Waal Maleijt.
XII. De vergadering wordt hierop met dankzegging gesloten.
J. H. DE WAAL MALEIJT, scriba.
WETSINGE-SAUWERT. De keraad mag berichten, dat men met den bouw der pastorie druk bezig is, en wij hopen vóór den winter onzen leeraar in een meer passende woning te zien. De pastorie wordt nu gebouwd in eigen beheer, onder bestuur van den architect C. H. Eldering van Saumere. Het bestuur der Kerkelijke Kas besloot daartoe, omdat de inschrijvingen boven de begrootings-som gingen, en nu is alleen het werkloos aanbesteed. De gaven vloeiden niet zoo toe, als wij hopen hadden; maar er is overal veel te doen, en de Heere weet wat wij behoeven. Het werkloos is ongeveer aanwezig, maar de tekeningen der materialen wachten op uwe hulpe. Broeders! gedenkt onder behoefte kerk, die temidden van veel vijandschap en tegenkanting alle krachten inspannt om staande te blijven, en zelve boven krachten offert voor kerk en school. Mogen wij die kerken, die nog niet voor ons collecteerden, vriendelijk aan onze circulaire herinneren, alsmede dat heeren Deputaten Synodi, adres den Wel. heer Hovy, ook gaven ontvangen voor Wetsinge-Sauwert!
Als ze opgaaf verantwoordt wij wat tot dusver inkam en is gestort bij den administrateur der Kerkelijke Kas. Van de kerk van Meppel f 34.49, Goenga. Gauw en Offingawer f 7.50, Vianen f 10.92, Oosterzee (Fr.) f 11.65, Benschop f 7, Serooskerke (W.) f 4.75, Soest f 19.60. Voorts van N. N. te Amst. (Commelinstr.) f 5, door J. H. St. te Zetten uit 'kerkzakje f 1, door Ds. J. C. S. van Joh. de J. te 's-Hage f 5, door Ds. F. L. C. te Rotterdam van Dina 's weinig naar gemeene f 0.50, uit Kampen van C. VI(?) f 2.50, door vriendelijke bemiddeling van Ds. H. W. van Loon, van diversen uit Amsterdam f 25, van de kerken van Beetrum f 7.50, Helmond f 1.47 1/2, Wijkkel f 4, Zuidwolde f 20.50; voorts van N. N. te Leiderdorp f 1.50 en door Ds. Van Loon te Amsterdam, ze storting in Augustus, f 25.
God zegene de gevers en beschame voorts onze hope niet. Met dankzegging en aanbeveling,
namens den kerkeraad,
J. BOER SR.

AKKERWOUDE c. a. Tot dekking van de schuld voor de kerk alhier (zie nrs. 88, 91 en 96 der *Fr. Kerkb.*), kunnen wij thans met hartelijken dank verantwoorden:
Geheele of gedeeltelijke kerkcollecten: uit de kerk van Amsterdam, door Ds. H. W. v. Loon f 40; uit de kerk te 's-Gravenhage, door W. v. Geert f 25; door Ds. G. v. Kasteel uit Kollum f 17.50; gecollecteerd te Gerkesklooster f 31.30; Anjum f 25.50; Metslawier f 6.72 1/2; Wommels f 9.50; in eigen gemeente f 19.35, aan nagiften ingekomen f 58, waaronder twee giften van f 25, een bewijs voorzeker dat, waar deze arme kerk een beroep doet op de overvaardigheid van andere zusterkerken, zij zelve zich van haar plicht weet te kwijten; van de kerk te Berlikum f 5; van N. N. te V. f 1; van N. N. te D. f 5; door de wed. A. J. uit Sneek, van eene vriendin f 5; van N. N. te L. f 1; van N. N. te O. f 0.50; door Ds. M. J. Dijk te B., van eenige vrienden f 4.25.
Al den gevers, die in deze gaven hunne hand gehad hebben, zij naast God onze innige dank gebracht door deze regelen, terwijl het ons navankelijk eene verademing was, de hulp van menig broeder en zuster te ervaren.
Vergum mij echter nog een beroep te doen op de overvaardigheid der Christenen in ons land.
Met vrijmoedigheid durven wij getuigen, dat deze kerk hulpi noodig heeft; verblijdt ons dan met uwe gaven; dewijl wij arm zijn, is onze hand spoedig gevuld.
Terwijl wij in dit blad geen ruimte meer durven vragen, gelieve de lezer de bovengenoemde nummers van de *Fr. Kerkb.* in te zien, om zich eigen te maken met de behoefte der kerk te Akkerwoude c. a.
Wij eindigen met de vraag: „Wie is er willeg, heden zijne hand den Heere te vullen?“ (1 Kron. 29: 56.)
Namens het bestuur der Kerkelijke Kas,
R. J. FEITSMA, penningm.
Broek o/d. Akkerwoude.

Zending.

HET OOSTEN.
1. *Vraagstukken.*
Gelijk Israël een opgericht teeken, zoo is het Mahomedanisme een der groote maatselen in de geschiedenis van het Godrijk als in die der menscheid.
Vóór twaalf eeuwen uit Arabië opgekomen, onverwacht en onvoorzien, breidde het zich uit met de snelheid van de wilde vaart, waarin

het Arabisch strijdros zijn ruiters door woestijnen en over bergen voerde; zijn ruiters strijder voor het nieuw geloof en om de wereldheerschappij tevens.
Ten ware het Gode beaagd had, goedgunstig de vingers te sterken, waarmee het strijd-tuig van Karel, den „hameraar“, der Saracenen macht in 732 voor de poorten van Tours in Frankrijk verpletterde, het stoute plan om de Middellandsche Zee te omringen door een Islamietisch wereldrijk zoo gelukt zijn. Herhaald werd het stoute pogen, toen later de Turk de heerschappij in 't gebied van den Islam verkreeg. Van de oestrijde werd het beproefd en nog slechts twee eeuwen zijn voorbijgegaan, sinds van de torentans der Oostenrijksche hoofdstad de wachturen zichtbaar waren der Ottomaanse strijders, die ter bedevaart tegen het Christelijk Europa optogen. En wederom was het de hand Gods, die, door den Polenkonink Jan Sobiesky een redding schonk, waard om nog in onze dagen te zijn herdacht. Twee malen was het gevaar afgekeerd van den storm, die het Christelijk Westen zou hebben weggevaagd, gelijk hij in het Oosten het licht van den kandelaar had gelblusht.
Sinds zonk de betekenis van het Mahomedanisme als staatkundige, als wereldmacht sneller nog dan het was opgekomen. Doch niet alzo zijn betekenis in zedelijke en godsdienstigen zin, zijn heerschappij over de geesten der volken.
Integendeel door krachtige propaganda, door volijverigen zendingsarbeid, waarbij de vorm uiteraard veel, het wezen der zaak ondergeschikt was, behaalde de Islam de eene oververing na de andere. Zag hij zich westwaarts den toegang afgesloten, het oosten en het zuiden boden geopende deuren en de dienaren des profeten gingen binnen Indië. Oost-Indië en China getuigen er van. In het hart van Afrika leit Mahomed zijn volgers reeds bij duizenden.
Als wellicht het grootste raadsel der geschiedenis ligt de Mahomedaanse wereld, „het Oosten“, tusschen het Christelijk Europa en het heidensche Azië. Doch inste van een overgang, vormt het een vasten, nog niet doorgebroken scheidsmuur. En waar het geplaat wordt, wortelt het zich aanstands vast, en betooit zich een macht, die als een wal tegenover het Westers Christendom oprijst en tegelijk als phalanx steeds dieper boort in het heidendom.
Zoolang het Mahomedanisme een wereldmacht vormde, aanvallend optrad, ook met stoffelijke wapenen zijn geestelijk gebied steeds verwijderd, werd van de zijde der Christenheid uiteraard aan geen zendingsarbeid op dit gebied gedacht. 't Waren de dagen waarin men gelijk onze formulieren 't nog voorschrijven, bad „voor die onder den paus of onder den Turk vervolging lijdende“.
En ook toen later de macht van den Islam in stofelijken zin werd gebroken, was het nog altoos zoo goed als onmogelijk den welverrechten burg binnen te dringen. Althans weinigen bestonden het, nog minder slaagden. 't Was voor onze eeuw bewaard de eerste pogingen te zien doen, om den Islam op eigen eir aan te tasten en het „vermederd kruis“ te herplaatsen in dat Oosten, 't welk eens het eerst dat kruis als teeken der verlossing had begroet.
De grootste lof komt in dit opzicht onbetwistbaar toe aan de Amerikanen. Zij waren 't die 't eerst nu vijftig jaar geleden met een bepaald plan, met kracht en offering, een zending in het Oosten begonnen. Hoe hoog men ook wat door Schotten, Engelschen, Duitschers en Nederlanders ten deze gedaan is, schatte, bij den eigenlijken Christelijken zendingsarbeid in 't Oosten staat Amerika voorraan.
En dit zegt veel, zeer veel.
In het algemeen loopt men bij elken zendingsarbeid gevaar van op eens te veel te willen en op een snel verloop te wachten, welks uitsluitend dan vaak teleurstelt. 't Is ons alsof, wij wij voortgaan, anderen geheel stilstaan. Men vergeet, dat het zelfs in het Westen eeuwen heeft geduurd, eer volken en toestanden werden wat ze thans zijn. Bovendien heeft men zich voor dergelijke haast en drift te wachten, wanneer het geld den arbeid in het conservatieve, vasthoudende, schijnbaar verstaende Oosten, zoo onveranderlijk als de mummies zijner pyramiden of de steenen goden uit zijn puinen opgedolven.
Daarbij komt echter het geheel eigenaardige en eenige van het arbeidsveld, waarop hij treedt, die den Islam in zijn veste, het Oosten, zelf aantast, en die in 't algemeen tot alle volk van het Oosten komt, met het Evangelie der genade in Christus Jezus.
Toen de Amerikanen voor 't eerst den voet zetten in de Levant, het Morgenland, vonden zij daar drielei geloofsrichtingen, waarmee te rekenen, waaronder te arbeiden viel. Het waren:
1. Het algemeen heerschend Mahomedanisme.
2. Het Jodendom.
3. Een bedorven Christendom.
De Islam, roemend in zijn grootsch verleden, gevoelde zich sterk 't vertrouwen op zijn meerderheid, en verzekerd van zijn vermogen om den aanloop der Westersche beschaving te weerstaan, gelijk eens de wapenen der Westersche kruisvaarders. Wat het Westen bracht zou 't zij overwinnen, 't zij den Islam dienstbaar gemaakt worden.
De Joden, teruggetrokken, tot afzondering geneigd, door de Mahomedanen en de Oosterse Christenen beide veracht, beantwoordden die verachting met een haat, verscherpt door eeuwenlange onderdrukking. Zij waren zoo goed als ontoegankelijk.
De Christenen, als met afgunst bewarend wat hun nog restte van de overwinningen eertijds door de kerk behaald, staarden met verachting op 't kruost van het barbaarsche Westen, dat hun onderwijs kwam geven in het Christendom! Veelre leeraars dan leerlingen achtten zij zich.
Het groote vraagstuk van de zending in de Levant was vijftig jaar geleden, allereerst, hoe zich een plaats te verzekeren, hoe post te vatten, vasten voet te verkrijgen. Nergens zag men een deur geopend, een ruimte om zich in te bewegen. Die moesten allereerst gezocht.
HOOGENBIJK.

Buitenland.

Frankrijk. Resultaten van het onderwijs in de onafhankelijke zedeleer in de openbare scholen.
In het jaar 1882 werd in Frankrijk de wet op het leken-onderwijs doorgevoerd. In plaats van geestelijke broeders en zusters, die op de meeste scholen onderwijs gaven, moesten er

leeken komen, en instede van onderwijs in den godsdienst, moest de zedeleer aan de jeugd voorgehouden. Dat men bedoelde een „onafhankelijke“ zedeleer te doen onderwijzen, spreekt als het ware vanzelf. De meerderheid der volksvertegenwoordiging had immers het opzet, om den invloed der Roomsche kerk te smukken, en daarom moest het godsdienstonderwijs vervallen. Men kon zich het geval niet denken, dat er ook onderwijs gegeven kon worden in de beginselen van den godsdienst door menschen, die geen priesters zijn. Daarom betekende de strijd voor het leken-onderwijs, dat alles wat naar godsdienst zweemde, van de school moest geweerd, en daarvoor in de plaats gesteld een zedeleer, die niets met den godsdienst zou uitstaande hebben. Helaas, ook de toongevers in de Gereformeerde kerken, zoowel in de staats- als in de vrije kerken, toonden zich met de nieuwe regeling van 1882 ingenomen; men hoopte zekerlijk, dat de Roomsche kerk door de nieuwe wet een knak zou krijgen „terwijl men“, voor het Protestantisme een tijdperk van nieuwen bloei zag aanbreken. Met smart moest men het wel aanzien, dat de meeste Gereformeerde scholen te gronde gingen; doch het offer van eigen scholen legde men gaarne neder op het altaar des vaderlands.
Hoe jammerlijk bedrogen is men uitgekomen! Bij gelegenheid van de Parijsche tentoonstelling wilde men ook pronken met de Fransche schoolrichting, en daarom beloot de machthebbenden, om aan alle directeurs en inspecteurs der volksscholen verslagen te vragen omtrent den toestand en de uitkomsten van het onderwijs in de zedeleer. Er werden 558 van die verslagen ingezonden, die blijken paven van met nauwgezetheit te zijn opgemakt en aan den deken der Parijsche Protestantische faculteit, Fr. Lichtenberger, een modern theoloog, werd de taak opgedragen, om al die verslagen te ordenen en den hoofdinhoud in een bericht samen te vatten. Deze heeft zich van zijne taak gekweten, en zoo kwam een dik boekjeel in de wereld, waaruit men zien kan, welke uitkomsten men erkent verkregen te hebben door het onderwijs in een zedeleer, die met eenige godsdienstige belijdenis niets uitstaande heeft.
Dat de door den hoogleeraar Lichtenberger geconstateerde feiten telkens spreken, spreekt vanzelf; schoon hij zich voor het leken-onderwijs blijft verklaren, moet hij erkennen, dat over het algemeen veel ontevredenheid, onklarheid en oneenigheid ten opzichte van het onderwijs in de zedeleer heerscht. Den onderwijzers ontbreekt het op vele plaatsen aan de noodige overtuigingskracht of aan de gewenschte opleiding en bekwaamheid, om dit onderwijs te geven, en daarom heeft men het eenvoudig van het leerplan weggelaten. In Limoges wordt van 100 scholen in 60 geen onderwijs in de zedeleer gegeven; in Angoulême, Orléans enz. is de verhouding nog slechter. Dikwijls geeft men inplaats van in de zedeleer les in de burgerplichten. Toen een inspecteur aan een onderwijzer vroeg, welke deelen der zedeleer hij in de afgelopen maand met de kinderen besproken had, kreeg hij ten antwoord: „Wij hebben over de ministerien gesproken.“ Uit Bar sur Aube werd bericht: „Sommige onderwijzers meenen eene les in de moraliteit te geven, wanneer zij den kinderen de plichten van een gemeenteraad uiteenzetten. Eigenlijk is het onderwijs in de zedeleer afgeschaft. Men drijft politiek, terwijl de onderwijzer naar zijn gevoelen de plichten van den patriot en van den burger den kinderen voorhoudt.“ Uit Draguignol wordt geschreven: „De toekomst der school schijnt in gevaar door het slechte gehalte der onderwijzers.“ Uit Melun: „De onderwijzers moeten het slechte voorbeeld niet hebben, dat de hogere ambtenaarswereld geeft; eerbied voor de hiërarchische autoriteit is noodwendig.“ Uit Auxerre, het vaderland van den man, die het meest heeft geijverd voor het tot stand komen van de wet op het leken-onderwijs, Paul Bert, kwam de volgende rede-ning: „De onderwijzer is een ambtenaar; hij niet, dat men door intriges meer verkrijgt dan door verdienste; hoe zou men dan aan het geloof aan den plicht komen?“
Uit andere plaatsen komen weder andere mededeelingen; als gevolg van het onderwijs in de zedeleer werd gemeld: „Het kwelen van dieren heeft opgehouden. De grotere kinderen slaan de kleine niet meer. Diefstallen van het goed van het land en van de gemeente komen niet meer zooveel voor. De plantsoenen der gemeente worden niet meer beschadigd. De kinderen liezen minder.“
Het „zwarte punt“ in het verslag, door den hoogleeraar opgesteld, wordt door dezen genoemd: het bedorven familieleven en het slechte voorbeeld van de ouderen. De Parijsche professor zegt daaromtrent: „Wanneer de maatschappelijke kring, waarin de kinderen leven, niet beter wordt, is het prediken van de zedeleer te vergeefs.“ „Wat haat het, of men de kinderen al allerlei lessen geeft, terwijl de handelingen der ouders en leeraars daarmede in tegenspraak zijn?“ „De ouders kennen slechts de moral van het eigen belang.“ „De kinderen moeten den ouders de groote schandalen, in de nieuwbladen vernield, voorlezen.“ „De ouders hebben geen tijd, om zich met de opvoeding der kinderen in te laten.“
Dat dit over het algemeen zoo ongunstig bericht groot opzien gebaard heeft, is wel te begrijpen. De heer Lichtenberger is van oordeel, dat het den bedienaren van den godsdienst moet vrijstaan, in de schoollokalen godsdienstonderwijs te geven aan zulke kinderen, wier ouders dit verlangen. Deze hoogleeraar is dus van oordeel, dat het toedienen van een weinig zout na het eten den geheelden maaltijd goed kan maken. De heer De Pressensé geeft in den *Revue Chrétienne* toe, dat het onderwijs in de zedeleer absoluut ontoereikend is, wel wetend dat een zedeleer zonder Christelijken grondslag een onding is, waarvoor het officiële bericht, dat zegt, dat daar waar men van het geven van les in de zedeleer ernst maakt, de kinderen deze hollie abstractieën lusteloos aanhooren, een nieuw bewijs levert. De Pressensé wil de school uit de handen der Roomsche geestelijke vereenigingen houden, maar aan de andere zijde ziet hij het gevaar in van de prediking eener onafhankelijke moral; daarom wil hij, dat het onderwijs in de zedeleer van de school zal worden verwijderd, om het eigenlijk onderwijs zooveel mogelijk zedelijk opvoedend te maken. Maar hoe kan dat? Als men geen onderwijs in de zedeleer geven kan, hoe zal men het geven van ander onderwijs aan de bevordering van goede zeden kunnen dienstbaar maken? De Pressensé verlangt, dat men voor het godsdienstonderwijs buiten de scholen meer speelmeele zal geven; dat men de bestaande Donderdags- en Zondagsscholen zal vermeerdere, daarbij de vrije scholen begunstigen, hetzij deze al dan niet een kerkelijk karakter dragen.